

Марфа ПЕТРОВА

Сибээс эйгэтигэр олобун анаабыт салайааччы

хандьыдаата. Иккис кыыспыт Ирина Тюмень куоракка олохсуйан олорор. "Роснефть" хампааннаага сүрүннүүр менеджеринан үлэлиир. Оттон уолбут Григорий – геохимик идэлээх, Австралияга олорор. Онно биир улахан университетка лаборатория сибидиссэйинэн үлэлиир. Ити идэтинэн докторскайын көмүскээбитэ.

Дьэ, кырдьык, бары да үлэни, үөрэби өрө тутпут дьиз кэргэн эбиккит. Биир тэрлэтэбэ үйэ аңаарын кэринэ үлэлээбит ахсааннаах буолуохтаах. Ити кэмнэр усталарыгар үлэбэ-хамнаска үгүс уларыылары-тэлэрийишлэри, балысхан сайдыыны көрүстэбин. Онон устуоруйага улаханньык тохтообокко, тэрлэтэн бүгүнгү үлэтин-хамнаһын туһунан билиһиннэр эрэ.

Билигин тэрлэтэбитигэр 32 киһи үлэлиир. Кэм ирдэбиллэнэн хас биридди нэһилиэнньэлээх пууннары цифровой технология өнөтүнэн хааччыйыы үлэтэ тиһиктээхтик ытыллар. Ол курдук, былырын биһиги тэрлэтэбит уолсайа 9 бырайыакка олобуран үлэбит-хамнаспыт сүрүннээн ытылынна. Итинтэн 5-һэ – федеральнай, 4-дэ – өрөспүүбүлүкэтээби бырайыактар.

"Цифровой тэнэ суох буолууну туоратыы" бырагырааманан Арыылаах, Бахсы нэһиликтэригэр диэри оптоволоконно ситимэ тардылынна. Оноуоха, таарыйа, Сылан, Кытаанах, Алабар нэһиликтэргэ хабыллан, түргэн интерниэт уонна интерактивнай тэлэбиидэннэ холбонно. Улахан Күөл учаастагар оптоволоконно ситимэ тардыллан, оскуолаба 20 мегабиттаах интерниэт кирирдэ. Ону тэнэ салгынынан интерниэткэ сана абоненнары холбуур былааннаахпыт.

Аны "Эмтиир-профилактикалыыр тэрлэтэлэргэ оптоволоконно ситимин киллэри" бырагыраамаба олобуран, 8 учаастаагабы балыһа үрдүк ускуорастаах интерниэткэ холбонно. Бу бырагыраама салгыы Одьулуун, Хоптобо, Хайахсыт, Хатылы, Болтоно нэһиликтэригэр олоххо кириздэ. Чурапчы улуунун дьаһалтатын кытта дуогабардаһан, үөһэ этиллибит нэһилиэнньэлээх пууннарга 17 салгынынан интерниэт ыстаансыыта туроруппунна. Манньык технологиянан түргэн интерниэткэ холбоһун үлэтэ салгыы ытыллар.

Аны биир үлэбит көрүнүнэн

оскуолапарга БКЭ кэмнэгэр видеонаблюдениелары туруоруу тиһиктээхтик ытыллар. Ол курдук, былырын улуус 7 оскуолатыгар 34 тэрипи туруордубут.

"Миграция" диэн бырайыагынан 34 тэрлэтэ икки түһүмэбинэн түргэн ускуорастаах интерниэткэ холбонно. Бары – 100 % оптика.

Быыбардар ытыллар кэмнэригэр «ГАС-выборы» сана оборудованиены танан туруордубут, бизс быыбардыыр учаастагы видеонаблюдениенан хааччыйдыбыт.

Оттон "Микрокейс" диэн бырайыагынан улууска элбэх кыбартыралар сана тутуллубут дьизлэргэ, уолсайа 88 кыбартыраба интерниэт уонна интерактивнай тэлэбиидэннэ киллэриитин ситистибит. Итинки таһынан Сыланка элбэх кыбартыралар дьизбэ эмиз итинник ситими киллэрдибит. "ЗАГС" диэн бырайыак чэрчитинэн улуус 17 эбийиэгэр «КУТ» диэн оборудованиены холбоон, танан үлэлэттибит.

Аны биир улахан үлэбитинэн GPON бырайыагы олоххо киллэри буолар. Ол курдук, былырын Сылан, Кытаанах, Арыылаах Алабар, Бахсы нэһиликтэригэр улууска ханна да холбоно илик түргэн ускуорастаах ситим көрүнэ кирирдэ. Онон олохтоохтор 10 мегабиттан 100 мегабитка тийэ холбонор кыахтанналар. Итинник бырайыагынан сотору кэмнэн хадаардар холбонуохтаахтар. Оноуоха ити үлэ нэһилиэк баһылыга Иван Васильев көбүлээһининэн ытыллар. Соловьев, Болугур нэһиликтэрин дьаһалталаары утары үбүлээһиннэринэн Сулбаччы – Мындабаайы – Мырыла бөһүөлэктэригэр ЛЭП лиинийэтинэн оптоволоконно бырайыага оноһулуппунна. 2020 сылга олоххо кириэхтээх. Салгыы GPON бырайыагынан ити бөһүөлэктэр хас биридди ыалларыгар итинник көрүннээх интерниэт ситимэ холбонуоҕа.

Кырдьык, үгүс өрүттээх үлэни-хамнаһы тэрийэн үлэли олобор эбиккит. Ону хас биридди интерниэт өнөтүнэн туһанааччы билэ-көрө сылдьара саарбахтаммат. Оттон быыл үлэбэ-хамнаска туох сорултар тураллары?

Быыл ити үлэбитин-хамнаспытын салгыы ситэриэхтээхпит, ситэриллэбэтэби тиһэбэр тийэ

түмүктүүр сорул турар.

Ааспыт сыл түмүгүнэн эһиги тэрлэтэбит үлэтинэн-хамнаһынан өрөспүүбүлүкэбэ эрэ буолбакка, Арасыйыаба тийэ үрдүк ситиһишлээх ситиһиппит. Ити туһунан кылгастык сырдатта түс эрэ.

Оннук, былырын үлэбитигэр үрдүк көрдөрүүлэри ситиһэн, ол түмүгүнэн өрөспүүбүлүкэбэ оптикалаах улуустарга бастагы миэстэни ылары ситиһиппит. Оттон сайын Москва куоракка ыңырыллан, "Ростелеком" кыһыл көмүс бэлэстэ" диэн знагы Саха сириттэн аан бастагынан туттубут. Оноуоха Уһук Илин регионтан 7 сайаалка түспүттүтэн, туох баар көрүүнү, сыаналааһыны ааһан, биһиги тэрлэтэбитигэр анаммыта. Ол бэлэни Ростелеком хампаанна бэрэсидьиэнэ М.Э. Осеевскай бэйэтинэн үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттарбыта. Ити олохтор биир саамай долгутуулаах түгэн этэ. Өр сыллаах үлэм-хамнаһым, ону тэнэ тэрлэтэм кэлэктиибэ сыраалаах уонна түмсүүлээх үлэтин үтүө түмүктэрэ буоллаҕа. Түгэнинэн туһанан, биһигэ үлэлиир кэлэктииппэр барҕа махталбын тиздэбин. Салайар кэлэктииппэр өссө да таһаарыылаах үлэни-хамнаһы баҕарабын.

Быыл тэрлэтэбит үбүлүүн бэлэстээри олобор эбиккит дии?

Оннук, 110 сыл анараа өттүгэр бастагы остуолба туруоруллан, Дьокускай – Охотскай айан суолунан бастагы тэлэгириэмэ барбыта. Үбүлүүдээх сылбытын көрсө устуоруйаны сырдатар сана кинигэни таһаараары бэлэмни сылдьабыт. Бу сыл бүтүүтэ, ахсынньыга тахсыахтаах. Кинигэбэ үгүс ахсааннаах ахтыылар, хаартыскалар, архыып докумуоннара түмүллэн киридилэр. Онон бэлэ даатабытын көрсө дьолун үлэ оноһулла сылдьар.

Светлана Даниловна, кэпсээниң иһин махтанабын. Эһиги тэрлэтэбит олох сайдыытын тэттиминэн аныгы технологияны олоххо киллэриигэ туһулуур үлэтэ-хамнаһа биһирэнэ турдун, өссө үрдүк ситиһишлэри дабайдын! Дьон-сэргэ махталын ыла турун, дьиз кэргэнигэр, тус олохтор дьолу, этэннэ буолууну баҕарабын.

Анна ЗАХАРОВА.

Тэриитэ түбүгэ

Болҕойуң!

СУОЛ УОННА ТУТУУ БОППУРОУОСТАРА

Улууспутугар быыл икки нэһилиэк суола санардыллан оноһулуппунна. Маны таһынан «Макрос» ХЭТ албыннаппыт дьонугар эбии икки сана дьиз кириздэри турар. Бу туһунан улуустаабы тууу салалтатын үлэһиттэриттэн Александр Ефремовтан уонна Николай Макаровтан кылгастык билиһиннэрэллэригэр көрдөстүм.

Быыл Чурапчы – Арыылаах хайысхатынан Сылантан Кытаанахха диэри 17,515 килэмизтирдээх суол оноһулла сылдьар, бу сэттиннэ ыйга бүтүөхтээх. Оттон Болугур нэһилиэгэр кирии уонна Аммаба туоруур суолга 4,618 килэмизтирдээх үлэ ытыллар. Бу суол алтынны бүтүүтэ түмүктэниэхтээх. Арыылаах суолугар Уус Алданнаабы «СУ-77», оттон Болугур суолугар Чурапчытаабы «Строй-В» тэрлэтэлэр үлэни ытыллар. Суоллары онорууга биһиги «Тыа сириң сайыннары» диэн федеральнай бырагыраамаба кыттыбылпыт түмүгэр, федеральнай өрөспүүбүлүкэтээби уонна олохтоох бүддьүөттэн үп-харчы көрүлүнэ. Сайынын ардаба суох күннэр тураннар, үлэ

кадьуустээхтик, харгыһа суох ааста.

«Макрос» ХЭТ дьиз туууутугар албыннаппыт дьонно сыллата сана кыбартыраларыгар кириэн иһэллэр. Бу сыл бүтүүтэ өссө икки сана дьиз кириэхтээх. Албыннаппыт дьоммут «Надежда» диэн кэпэрэтиби тэриммиттэрэ, 28-хаһаайын кириэн сылдьар, ону улуус дьаһалтата салайар. Бу кэпэрэтиби тэрини дьиз туууутугар үп-харчы хамсыгыгар наадалаах. 2017 сылтан саҕалаан, уолсайа 7 дьиз кирирдэ. Бу тууулары ытытарга, үбүн-харчытын биһиги Тууу министриэтибэтин нөһүө ылабыт. Ол курдук, министриэтибэ «О мерах государственной поддержки граждан, пострадавших в результате неисполнения застройщиками своих обязанностей» диэн уонна да атын туһааннаах бырагыраамаларыгар кыттан, субсидия көрүлүлэрин ситиһэбит. Тууууну «Стройгазсервис» ХЭТ ытытар, сүрүннээн Чурапчы уолаттара үлэлииллэр.

«СО» кэр.

Пенсияба сыһыаннаах бары боппуруостарга эппизтиир төлөпүнүнэн туһанын!

Өрөспүүбүлүкэбит үрдүнэн пенсия боппуруостарыгар 2018 сылтан сахалыы, нууччалыы эппизтиир төлөпүн босхо өнгөтө үлэлиир.

8 800 100-99-74

Бу нүөмэр сарсыарда 9 чаастан киэһэ 6 чааска диэри тохтобула суох үлэлиир.

Мантан ыйытарга «Куодабай тыл» хас биридди килиттэн ирдэнэр. Куодабай тыл – бэйэн толкуйдаан онорбут тылын эбэтэр сыппларан буолар. Пенсионер бары наадылар боппуруостарын, тус бэйэтин пенсиятын кээмэин, туох уларыылар баалларын ыйытан билиэн сөп. Куодабай тылын Чурапчытаабы пенсия управлениытыгар нааспардаах кэлэн киллэртэрэбин.

Пенсиялаах дьон дьизэбиттэн олорон судургутук ыйытар, табыгастаах төлөпүн өнөтүнэн туһанын – куодабай тылгытын онорторого тизтэйин.

Туйаара КАРПОВА,

Чурапчы улууһунаабы пенсионнай пуонда управлениетын килийизнэри кытта үлэлиир сулууспа салайааччыта.

Чөмгүчүк

Оболорго уонна дыахталларга аналлаах сыһыары

Онон кырачаан кэтэһиилээх киһибитин олус күүскэ таптыбыт.

Ити кэмтэн ылата доруобуйага сыһыа бөдөргөөн, билигин кини бэйэтэ сыһыларыгар, олохторугар, иллитинэн-атабынан туһанарыгар, киһисатыахтаах күннээҕи хамсаныларыгар үөрэтэбит. Бэйэтин бэйэтэ көрүнэр киһи буоллун диэн элбэхтэ эмтэнэбит уонна дыарыктанабыт. Ол курдук, 2 сааһыттан Кытай Харбин куоратыгар 2-3 ый баран реабилитацияланабыт. Дьоккуускай куоракка обону дыарыктыыр-эмтиир сана киингэ уонна Москвага сылга биридэ-июктэ баран эмтэнэн кэлэбит. Манньык сылдьан, элбэҕи билэн-көрөн үөрэнэбин Ыспарсымыан курдук сыллаабы дыарыгын барытын былаанныы сатыыбыт. Дьизбитигэр баар кэммитигэр бэйэм дыарыктыыбын. Билигин бэйэтэ опорор буолан, онтон наһаа үөрэбит. Дьизбит иһигэр кыраҕый «тойоммут» диибит, саната-

обону иитэргэ син-биир хайа баҕарар өтгүнэн кыһалҕалар бааллар. Манньык кыһалҕага түбөспүт ыалга, ийэҕэ, бастатан туран, оботун диагноһун өйдөөн ылынарыгар, сөптөөхтүк эмтэнэр, дыарыктанар хардыылары онороругар тустаах информация бэриллээхтээх, үлэ барыахтаах дии саныыбын. Июклинэн, манньык оболор дьыссаакка сылдьар, оскуолаҕа үөрэнэр усуллубуйалара тэриллэр, кинилэргэ сөптөөх дыарыктар, дыаһаллар ытыллаллар буоллар. Маны таһынан оскуолаҕа үөрэнэр оболорбутугар тыотор болпуроһа, профориентационнай үлэ кыаллара буоллар, олус үчүгэй буолуо этэ. Биир сүрүн болпуроос дьыаҕа-уокка турар. Дьизни-уоту ылыыга, туттууга туспа бырагыраама наада дии саныыбын.

Улуустуугар былырын доруобуйаларынан хааччахтаах оболорго аналлаах «Самоцветы»

КҮҮСТЭЭХ САНААНАН САЛАЙТАРАН

Бу ый үһүс өрөбүлүгэр өрөспүүбүлүкэбитигэр Ийэ күнэ бэлэстэнэр. Ийэ диин – хас бириддибитигэр олобу бэлэхтээн, төрүөхпүтүттэн бизбэйдээн, улааттахпытына да араначчылы, харыстыы сылдьар күндү киһибит буоллаҕа. Ийэ – дьиз кэргэн туллар туттааҕа, кини баар буоллаҕына, дьиз иһэ сылааһынан илгийэр. Ону ааһан, кини – тулуурдаах, дьулуурдаах, күүстээх санаалаах. Бүгүнгү нүөмэргэ күүстээх санаалаах Евгения Семеновна Филиппованы кытта кэпсэтиибитин таһаарабын. Кини – тапталлаах кэргэн, үс оҕо иһирэх ийэтэ. Кырачаан уоллара Айхал – доруобуйатынан хааччахтаах. Ол да буоллар, кинилэр күүстээх санааларынан иннилэрин хоту бараллар, олобу хайдах баарынан ылыналлар, хас үүнэр күнү үөрэ көрсөллөр.

– Үтүө күнүң, Евгения! Кэлэн иһэр Ийэ күнүң итинник эбэрдэлибин. Кэпсэтиибитин бу тиэмэттэн саҕалыаха. Ийэ диин тылы иһиттэххинэ, эн бэйэн ийэн хараххар ойууланара буолуо. Эн ийэн эйигин туох-хайдах санааҕа иитиэхтээн таһаарбытай? Күндү киһин туһунан кэпсээ эр.

– Ийэм Людмила Петровна Андреева (Посельская) диир. Чурапчы Мэлдэхситигэн төрүттээх. Аҕата Петр Васильевич Посельский – саха бастакы балерината Аксиция Посельская биригэ төрөөбүт убайа. Онон төһө да Чурапчыга кийит буолларбын, төрүттэrim чурапчылар. Ол иһин эһэм Чурапчыга кийит буолан кэлиэхпин баҕарбыт быһыылаах диир ийэбин күлээччибин. Ийэм өр сылларга оскуолаҕа, онтон балыыһаҕа сакриэтээринэн үлэлээбитэ, билигин пенсияҕа опорор.

Ийэ диир тылы иһиттэхпинэ, мин уоскуйабын, хомуллабын, миһэрдиибин уонна ийэм этэр тылларын санаан кэлэбин. «Киһи опсор кини кыайбатыттан атын сорук бэриллэбэт». Кини эрдэ төгүрүк туталыаххаалбыт буолан, олоххо ураты тардыһылаах, күүстээх санаалаах. Билигин кыра эрдэхпитигэн үөрэххэ кыһалларга, успуорду таптыырга, дьонно-сэргэҕэ эйэҕэс уонна аһыныгас буоларга үөрэтэрэ. Ийэм билигин даҕаны сарсыарда айы хаалыктаах хаамар, успуорт саалатыгар тахсан тиэнистиир, мээчикиир.

– Аны бэйэн дьиз кэргэннэр кириэххэ...

– Бэйэм Томпо улуунун Мэнэ Алданыгар төрөөбүтүм. Хаандыгаҕа улуустаабы гимназияны бүтэрэн,

СГУ математика уонна информатика үнүстүүтүгэр кирибитим. Сапгыы Хабаровскайдаабы экономика уонна быраап судаарыстыбаннай академиятын кэтэхтэн бүтэрбитим. Билигин оболуунан дыарыктанар буолан, ХИФУ адаптивнай физкултуура диир идэтигэр үөрэнэ сылдьабын. Кэргэним Алексей Николаевич улуустаабы үөрэх саалатыгар исписалиинэн үлэлиир. Үс оболлохпун. Эрчим уонна Дайаана Д.П. Коржин аатынан Чурапчытаабы успуорт оскуолатыгар 6-с уонна 4-с кылаастарга үөрэнэллэр. Муруммут бүтэ. Айхал былырынныттан «Чуораанчык» уһууаанна сылдьан эрэр.

– Кыраҕый уолгут Айхал төһө да доруобуйатынан хааччахтаннар, эһиги дьиз кэргэн сылаас сыһыаныгар, истиг эйгэтигэр сууланан улаатан иһэр. Кини туһунан кэпсээ эр, туох диагностааҕый, кини сайдарыгар, доруобуйата тупсарыгар тууу сыһабытты?

– Айхалбыт төрөөбүттэн олоххо тардыһылаах. Төрүөхтээх кэмтэн эрдэ төрөөн, доруобуйатыгар охсууну ылбыта. Төрөөт да маннай манааҕы реанимацияга, онтон Дьоккуускай куоракка 3 ый балыыһаҕа сыппыппыт. Кырачаан киһибит сүрээ кыайбакка, хаста да тохтоон, биһигини куттаабыта. Ол түмүгэр төбөтүгэр баар, хамсанарыгар эппиэттиир килиэккэлэрэ өлбүттэр. Ол да буоллар, биһиэхэ кини сүрээ эрэ тэбэрэ, бэйэтэ эрэ тыһына наада этэ. Манньык ыарахан кэмгэ кэргэним, оболорум өйөбүл-тирэх, дурда-хаха буолбуттара, Айхалпын балыыһаттан тахсарбытын тулуурдаахтык, эрэҥ кэтэспиттэрэ.

дыаһала баһаам.

Айхал ити эппитим курдук, быйылгыттан «Чуораанчык» уһууаанна сылдьар. Уһууааммыт саалататыттан – Августина Александровнаттан, Оксана Григорьевнаттан уонна логопед Марфа Игоревнаттан көрдөспүппэр, утары баран, бэйэлэрин кынаттарын аһыгар илдьэ сылдьаллар. Онон Айхалбыт уһууааныгар күн айы үөрэ – көтө барар.

Түгэнинэн туһанан, биһиги эмтэнэрбитигэр күүс-көмө буолбут аймактарбытыгар, кэргэним үлэлиир тэрилтэтигэр – үөрэх саалататыгар, үөлээннэхтэрбитигэр, биригэ үлэлээбит доҕотторбор, «Самоцветы» кыргыттарбар, ЧРОСИО 6-с «б» кылааһын төрөппүттэригэр, улуус нэһилиэк дыаһалтатыгар биһиги дьиз кэргэн аатыттан эмтэнэрбитигэр күүс – көмө буолбуккутугар, бастакы хардыыларбытыгар эрэлэ эппиккитигэр саамай истиг махталбытын тиэрдэбит! Биһиги сирдээҕи аанньалларбыт, эһигини куруук сырдык ыраас тулалаатын, дыан-дыаһах таарыйбатын, дьол – соргу арыаллаатын!

– Доруобуйатынан хааччахтаах обону иитэргэ туох кэккэ кыһалҕалар баалларый? Туох көмө наада дии саныгыны?

– Доруобуйатынан хааччахтаах

түмсүү тэриллэбитэ. Эһиги эмиз ити түмсүүгэ бааргыт. Ол туһунан кэпсээн дуо?

– «Самоцветы» түмсүүнү 4 ийэ Антонина Ивановна Симцева, Светлана Валерьевна Попова, Александра Петровна Ильинова уонна мин буолан, 2018 сыллаахха тэрийбиппит. Бу түмсүү сүрүн сыала – соруга диир ийэлэри, тустаах тэрилтэлэри кытта үлэлэһэн, оболорбутугар үүнэр – сайдар усуллубуйаларын тэрийи, оболорбут уопсастыбаҕа эрэллээхтик кириэн сылдьалларыгар үлэлэһи. Ийэ оботун доруобуйатын өйдөөн, ылынан, кини туһугар кыһаннаҕына эрэ обото сайдар. Киин иһинэн үксүн логопед, психолог үлэлэһэр, сөлкө санараарга, илиинэн онорорго, уруһуйдуурга дыарыктыыллар. Маны таһынан театральнай дыарыктар буолаллар.

– Түмүккэ, Ийэ күнэ чугаһабытынан эбэрдэбин хаһыат нөнүө тиэрдэргэр...

– Сыллата бэлэстэнэр Ийэ күнүң, билиги дьиз кэргэн ийэлэритин – Людмила Петровна уонна Маргарита Семенованы уонна улуунум бары ийэлэрин ис сүрэхпиттэн эбэрдалибин! «Ийээ» диир сылаас, нарын тыл күн айы этилиннин, дьизбитигэр оболоргут, сизтэргит сырылачы сыллыы-кууһа, үөрэ – сырса көрүстүннэр!

Улуу дьолпуон омуга обону иитиигэ сүрүн кистэлэннэрэ

Чакчы даҕаны дьолпуон улуу омук буолар. Билинни бириэмэҥэ Япония саҕаны күннээҥи олоххо киллэриигэ аан дойдуга инники күөҥгэ сылдьара мөккүөрэ суох. Баҕар ити кистэлэнэ дьолпуоннар үүнэр көлүөнэни иитиигэ-үөрэтиигэ ураты сыһыаннарыттан саҕаланара буолаарай?

Дьолпуон обото атын омук оботуттан уратылаах. Кини үчүгэй иитиилээх, эйбэс, куруук үөрэ-көтө, дороболоһо сылдьар, олус боччумнаахтык туттар-халтар. Уустук түгэннэ сөптөөх быһаарыныыны олус түргэнник ылынар.

Үгүс иити-үөрэти ситим кинигэлэрин ааҕан, анал үөрэхтээх исписалиистар атиллэрин истэн, күннээҥи олоҕу дьүөрэти тутан, толкуйдаан баран, дьолпуон омук обону таба иитэр кистэлэннэрин сырдатыхпын баҕарабын.

Ийэ уонна оҕо биир ситимнэр эбэтэр «Амаз»

Японияҥа оҕо уонна ийэ ураты истин сыһыаннаахтар. Бу сыһыан — ийэ күннээҥи олоҕун сүрүн соруҥа. Ийэ оботунаан хоонньоһо утуйар. Ийэ кыра оботун куруук көхсүгэр сүгэ сылдьар (онбухомо). Ол эбэтэр ийэ уонна оҕо куруук бииргэлэр. Анал итэрэтиирэ сурулларынан, оннообор оҕо уонна ийэ биир түүлү түһүүллэр. Сүксэ сылдьаллар.

«Ийэ-оҕо» биир ситим буолаллар. Ийэ оботун хайдах баарынан ылынар. Оботун таптыыр, ис сүрэхтэтин кыһаллар, көрөр-истэр, барытын тулуйар. Атыннык эттэххэ, дьолпуон дьахтарыгар обото - кини аанньала.

Востоковед Г. Востоков ааспыт үйэ санатыгар суруйбут «Япония и ее обитатели» диэн кинигэтигэр суруйарынан, оҕо бизс сааһыгар дылы тугу ынара бэйэтин көнүлэ эбит. Ийэ оботун иитэригэр кинини ыклат-түүрбэт, мөхлөт-эллэт, олус сэрэнэн сымнаҕастык кэтиир-маныыр, көрөр-истэр. Ол түмүгэр оҕо өйүгэр-санаатыгар «Мин үчүгэйбин уонна миигин таптыыллар» диэн истин санаа сааһыланар.

«Амаз» диэн — бу оҕо уонна төрөппүт истин сыһыаннарын ситимэ. Оҕо улаатыар диэри ийэ-аҕа истин тапталын уонна сыһыанын билэр, улаатан баран кырдыбыт ийэлээх-аҕатыгар оннук эмиэ истинник сыһыаннаһар. Ийэ обото таба иитиллэн тахсытыгар олоҕун хас биридди мүнүүтэтин-чааһын аныыр, оҕо тугу ситиспиттэн ийэ үөрэр, сэнээрэр, хайбыыр, сэрэтэр. Бу түгэннэ «Амая» диэни «сүрэхтэр кэпсэтэр кэмнэрэ» диэн уйаҕастык ааттыахха сөп. Кэтээн көрөөччүлэр санааларынан, дьолпуон омук төрөппүттэрэ наар үчүгэйи эрэ ырыгалыыр буолан, оҕо ону сүрэҕинэн ылынар буолан, куһаҕаны онорбот, төрөппүттэрин хомолпот дириг өйдөбүллээх улаатар эбит.

«Икудзи» ситимэ: танара, хамначчыт уонна тэн.

Икудзи диэн бу дьолпуон омук обону бары өттүнэн тэн сайдыылаах ына иитэр биир ситим ньымата буолар. (Оҕо бизс сааһыгар диэри — танара, бизс сааһыттан уон бизс сааһыгар диэри — хамначчыт, уон бизс сааһыттан — тэн). Икудзи күннээҥи олоххо сөп түбэхтэр дириг философията итиннэ сытар буолуон сөп.

Икудзи сүрүн соруҥа — оҕо таба иитиллэн улаатан, уопастыбаҕа бэйэтин мистэтин таба булуута. Ол эбэтэр оҕо улаатан истэбин аайы бэйэтин эрэ туһунан буолбакка, бүтүн уопастыба уонна судаарыстыба туһунан эмиэ толкуйдуу үөрэниэхтээҕэ, бары өттүнэн дэгиттэр сайдыылаах буолуохтааҕа сэрэйиллэр.

Икудзи бастакы түһүмэҕэр оҕо дьолпуоннарга танара дииллэр. Төрөппүттэр обону таптыыллар, күннэтэ кыһаллаллар, өйүүллэр. Ийэ киһи манна тус кылаатын киллэрэр, обону танара курдук уратытык көрөн-истэн, өйөөн-убаан улаатыннаарар.

Икудзи иккис түһүмэҕэр оҕо дьиз кэргэнин таһынан тас эйгэни кытта таба сыһыанна уһуулар. Итээччилэр обону барытын тэнник туталлар.

Оскулаҕа сүрүн болҕомтону үөрэҥи тэнэ обону таба иитиигэ уурулар. Манна конкуренция диэн суох. Ол аата оболор бары тэннэр. Японияҥа обону оҕо тэннээбэттэр. Оннообор ыспартыбынай кураһтһиһилэргэ «доҕордоһуу кыайда» диэн быһаарыллар.

Икудзи үгүс түһүмэҕэ — оҕо тэн быраабы ылыыта. Бу кэмнэ оҕо уопастыба чилиэнэ буолар. Ол да иһин кини бары өттүнэн сиппит-холлут, өйүн-санаатын ылыммыт киһи быһыытынан сыаналанар. Бу кэмнэ төрөппүттэр оҕо субаа биэрэллэр, санааларын этэллэр. Атыннык

эттэххэ, уон бизс саастаах дьолпуон обото улахан киһизэ тэннэнэр эбит. Бу биллэн турар, эдэр киһи бырааба уонна элпизтинэһэ элбириг туһулуур.

Обону иитиигэ дьиз кэргэн кылаата.

Японияҥа дьиз кэргэннэ обону иитиинэн ийэ киһи күннэтэ дьарыктанар. Ийэ уонна оҕо куруук бииргэлэр. Күнү быһа оҕо ийэтин хараҕын далыгар сылдьар. Дьолпуоннар эгэллэринэн, обону үс сааһыгар диэри уһуулаанна бизсэр сыһа. Маны тэнэ, Японияҥа ийэ хаһан даҕаны оботун көрүүтүн ньээнэҕэ эбэтэр эбэҕэ-эһэҕэ сыһаалаабат.

Ол ынан баран «Амаз» сыһыанын тутуһан, ийэ оботун эһэлээх-эбэлэрин уонна бары чугас аймактарын кытта ыкса билсиппиннэрэр. Көлүөнэлэр иитэр ньымалара туһаныллар, онно бары аймактар кыттыһаллар. Кырдьаҕастар субэлэрэ-амалара, истин сыһыаннара обону иитиигэ өй-санаа, өйөбүл-тирэх буолар.

Бэйэ тус холобура

Икэнэ Осама диэн дьолпуон суруйааччыта «Япония. Как ее понять» диэн кинигэтигэр олус интэриһинэй чакчыны бэлиэтээбит.

Европа ийэлэрин уонна дьолпуон омук ийэлэрин оболорун кытта пирамида хомуйарга көрдөспүттэр. Дьиктитэ диэн, дьолпуон ийэлэрэ оболоро көрөн олордохторуна, пирамидалары бэйэлэрэ хомуйбуттар. Оттон оболоругар пирамиданы хомуйтарбыттар. Хас биридди ийэ обото пирамиданы бэйэҕэ сатаан хомуйа үөрэнэр диэри кэтээн олорбут. Ол түмүгэр оҕо пирамида хайдах хомуллары түргэнник өйдөөбүт уонна кылгас кэм иһигэр пирамиданы барытын таба хомуйа охсубут.

Оттон Европа ийэлэрэ атын тактиканы туһаммыттар. Кинилэр аан бастаан пирамиданы хайдах уонна ханнык бэрээдэгинэн хомуйар туһунан сиһилии оболоругар быһаара сатаабыттар. Ол кэнниттэн оболорун пирамиданы хомуйарга көрдөспүттэр.

Ити холобур көрдөрөрүнэн, дьолпуон ийэлэрэ «Мин курдук онор» диэн бэйэ көрдөрөн үөрэтэр ньыматын туттубуттар. Оттон Европа ийэлэрэ оҕо бэйэҕэ пирамиданы хомуйарыгар болҕомтону уурбуттар.

Арааһа, хайа омук оболоро түргэнник пирамиданы хомуйа үөрэммиттэрин өйдөөбүкүт буолуо. Ол да иһин мээһнэҕэ элпэттэр буолбаат — «бэйэ үтүө холобура» диэн.

Ити аата дьолпуон омук обону иитэр биир уратыта оҕо тутан-хабан, эргитэн-урбатан, хамсатан-имсэтэн, билэн-көрөн үөрэниитигэр туһаайыллар эбит диэн түмүктүөххэ сөп.

Оҕо ис санаатын уһугуннары

Оҕо кизн эйгэҕэ үктэнэригэр дьолпуон омук ураты санаалаах, иитэр-үөрэтэр ньымалаах. Ийэ барахсан оботун кыра сааһыттан малга-салга, дьонго-сэргэҕэ сыһыанын кэтээн көрөр, таба туттарга-халтарга, тулалыыр эйгэни харыстыырга үөрэтэр.

Холобур, оҕо онньуур массыынаны алдьаппытын көрөн, дьолпуон ийэтэ эттээҕэ «Массына хомойоро буолуо, билигин ытыаҕа». Итинэн ийэ обото суобастаах, аһыныгас санаалаах, малга-салга харыстабыллаах буола улаатарыгар олук уулар буоллаҕа. Ийэ оботун дьон инимгэр кыбыһынарбакка, сөптөөх түгэннэ сэрэтиэ сыһыатын быһаарыа.

Дьолпуон омук бэлиэтиринэн, обону иитэр-үөрэтэр ньымалар биир ситим буолуохтаахтар. Ити барыта чакчы. Холобур, «Икудзи» бары түһүмэхтэрэ биир ситимнээхтэр уонна сибээстээхтэр. Түһүмэхтэр оҕо өйө-санаата этэ-хаана, сизэрэ-туома таба үүнүүтүгэр-сайдыытыгар олугу уураллар. Ханан да быыс-хайаҕас, сыһа-халты суох буолбат.

Түмүккэ, улуу дьолпуон омуга обону иитэр-үөрэтэр ньымаларын өйө-санааҕа сааһылаан, кукка-сүргэ тутан, сүрэххэ-быарга инэрэн, бэйэбит оболорбутун иитэргэ-үөрэтэргэ олук, үтүө холобур оностон үөрэниэбин, үүнүөбүн-сайдыабын.

Парасковья ПОПОВА — Тускулаана, РФ суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ, РФ улсайд үөрэхтээһинин бочуоттаах үлэһитэ.

Сыһыарыны бэлэмнээт Елена МАКАРИНСКАЯ.

Оболорбут ийэлэрин эбэрдэлииллэр

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 1-кы «д» кылааһын үөрэнээччигэ **Амида ПЕТРОВА:**

Күндү ийэбин Агафья Христофоровнаны Ийэ күнүнэн эбэрдэлиибин! Баҕарабын туох баар үчүгэйи, мин ийэм наһаа үчүгэй, күүскэ-күүскэ таптыыбын.

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 1-кы «д» кылааһын үөрэнээччигэ **Сайаана ИГНАТЬЕВА:**

Ийэбин Эльза Семеновнаны Ийэ күнүнэн эбэрдэлиибин! Ыалдьыбатын, күүстээх буоллун, элбэх харчылаах буол, үчүгэйдик үлэһэ, доруобай буол.

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 1-кы «г» кылааһын үөрэнээччигэ **Маша СИДОРОВА:**

Ийэбин Туяра Владимировнаны Ийэ күнүнэн эбэрдэлиибин! Ыалдьыбатын, наар үөрэ-көтө сырыттын.

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 3-с «д» кылааһын үөрэнээччигэ **Далаана МОРДУСКИНА:**

Күндү ийэбин Оксана Семеновнаны Ийэ күнүнэн эбэрдэлиибин! Баҕарабын доруобуйаны, үөрэ сырыт, тапталы, дьолу. Мин эийгин таптыыбын.

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 3-с «в» кылааһын үөрэнээччигэ **Проня ПЕРМЯКОВ:**

Ийэбин Любовь Дмитриевнаны Ийэ күнүнэн эбэрдэлиибин! Баҕарабын доруобуйаны, үчүгэй үлэни, элбэх харчыны.

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 3-с «в» кылааһын үөрэнээччигэ **Юра ПОПОВ:**

Ийэбин Анна Андреевнаны Ийэ күнүнэн эбэрдэлиибин! Баҕарабын үчүгэй үлэни, доруобуйаны. Наһаа күүскэ таптыыбын.

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 3-с «в» кылааһын үөрэнээччигэ **Юля МАКСИМОВА:**

Ийэбин Прасковья Дмитриевнаны Ийэ күнүнэн эбэрдэлиибин! Баҕарабын үчүгэй үлэни, доруобуйаны, дьолу. Таптыыбын.

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 1-кы «д» кылааһын үөрэнээччигэ **Сарыал ИЛЬИН:**

Тапталлаах ийэбин, эбэбин Ийэ күнүнэн эбэрдэлиибин! Баҕарабын туох баар бары үчүгэйи.

С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 3-с «в» кылааһын үөрэнээччигэ **Дайаана ЗАХАРОВА:**

Ийэбин Наталья Дмитриевнаны Ийэ күнүнэн эбэрдэлиибин! Баҕарабын доруобуйаны, үлэтигэр ситиһини.

ТИЭРГЭН

Дьиз кэргэнгэ аналлаах балаһа

Дьиз хаһаайкаларыгар аналлаах маастар-кылаас

Саха сириг Ийэлэрин күнүгэр аналлаах декада буола турар. Ол чэрчитинэн улууска араас тэрээһиннэр былаан быһыытынан ытылла тураллар. Ол курдук алтынны 14 күнүгэр «Самоецветы» улуустаагы уопастыбаннай түмсүү кыттылаахтарыгар кондитер, урбаанньыт Ульяна Заровняева олус интэриһинэй маастар-кылааһы тэрийдэ. Төрөллүгүтэр «Красный бархат» дьиз миньигэс туорду уонна сакалааттаах капкейк астыырга үөрэннилэр.

Туйаара Янушева, Кытаанах нэһилиэгэ:

Маастар-кылаас туһалаахтык ааста. Маннык сылдьан, туорду оноруу кистэлэннэригэр үөрөннүм. Ийэлэргэ,

кыргыттарга аналлаах маастар-кылааска сылдьахпыт наһаа баҕарар этим. Онон биэр баҕа санаам туолла. Дьизбэр мүүтүтэх туорду сөбүлээн астааччыбын. Бисквит туорда табыллаах-чыта суох этэ. Мантан ыла «Красный бархат» туорду астыыр буоллум. Бүгүн астаабыт туордун миньигэс баҕайы амтаннаах, албэх сыата-арыыта суох, көрсөкөй буолла.

Ксения Гоголева, Кытаанах нэһилиэгэ:

Биһиги дьиз кэргэн бырааһынньыктарга, бэлиэ күннэргэ Ульяна Заровняева туордун сөбүлээн атыылаһабыт. Кини онорбут туордара тоҕо наһаа миньигэһин билиэхпин баҕарар этим. Ол иһин бүгүнгү маастар-кылааска хайаан даҕаны сылдьахтаахпыт дьиз соруктаах. Кытаанахтан айаннаан кэлиим. Барытын илэ харахпытан көрөн астынным. Ульяна Николаевна «Красный бархат» туорду астыыр судургу дьиз үөрэттэ. Бу туорду, киһи илиитэ-атаҕа бардаҕына, түргэнник онорууһу. Итини тэҥэ манньык састааптаах тиэстэнэн сакалааттаах капкейк онордубут. Бу туорду олус сөбүлэстим, онон бырааһынньыктарга маньы астыабым. Ульянаны түмсүүбүт аатыттан Саха сириг Ийэлэрин күнүнэн эбэрдэппибин. Быыс булан, үлэтин тохтотон туран билиэхэ, уонча ийбэ, маастар-кылаас ыһыллыгыгар махтанабыт. Онон үөрүүбүт үгүс. Ульяна Николаевна бырааһынньыктарга, түмсүүбүт ытар араас тэрээһиннэригэр куруутун успоһонсардыыр.

Ийэлэргэ, дьиз хаһаайкаларыгар маастар-кылаастары ытыаллара

туһалаах. Билигин интэриниэт нөнүө анал информациялары көрөн, оноро үөрэниэххэ сөп. Ол эрэри илэ харахпытан көрөн-истэн, илигинэн тутан-хабан үөрэнэр көдүүстэх. Холобур, киһи сатаабаҕына тута ыйытар, маастары кытары тэннэ олорон оноробун, сатаабааххына ыйан-кэрдэн бизэрэр.

«КРАСНЫЙ БАРХАТ» ТУОРТ

Тиэстэ ырысыаба:

- 3 устуука сымыыт;
- 300 гр. сахар;
- 100 гр. ынах арыыта;
- 280 гр. кефир эбэтэр суорат;
- 100 гр. мас арыыта;
- 1 чаабынай ньуоска суода;
- уксууһу көрөн кыратык кутабыт;
- 1 чаабынай ньуоска алкализаваннай какао;

- 0,5 чаабынай ньуоска туус;
- 1 остолобуой ньуоска кыһыл дьүүһүннээх аска туттуллар кырааска;
- 370 гр. бурдук;
- 2 чаабынай ньуоска разрыхлитель.

Аан бастаан, сымыыты уонна саахары холбуубут, итиэнэ 5 мүнүүтэ кэригэ миксердибит. Онтон ынах арыытын кутабыт, бытааннык миксеринэн эрийтэрэбит. Туспа суоратка эбэтэр кефиргэ суоданы, уксууһу, красители, мас арыытын биридиппэн кута-кута булкуйабыт. Оттон сийдэлэммит бурдукка кааһы, тууһу, разрыхлители кутабыт. Бу кураанах маассаны сымыыттаах маассабытыгар кутабыт. Онтон өгнөөх маассабытын холбуубут, 2 мүнүүтэ устата миксеринэн эрийтэрэбит. Табыллыбыт бисквиттэн тиэстэтин

туһаҕын сабар ғына, 3-4 устуука туорт пуорматыгар тэнник кутабыт. 150°C температурада дьизри сылдьыт духуолкаба 40 мүнүүтэ устата буһарабыт.

КРЕМ «КРЕМЕТТО»

- 500 гр. сыыр;
- 0,5 литэрэ 33% -наах чөчөгөй;
- 1 ыстакаан (200 гр.) саахар;
- 1 кымаах ванилин;

Сыырдаах ванилины сымныар, хойуу собус буолуор дьизри миксердибит. Туспа чөчөгөйү уонна саахары миксердээн баран, сыырдаах ванилинна кутабыт. Онтон буһан сойбут бисквиттин кизгэтэн сыбыыбыт.

МИН ИЙЭМ...

Кыталык үгүтүтүн санатан,
Мин ийэм долгуйан иһийэр,
Хатын мас суугунун санатан,
Мин ийэм күтэрэ иһийэр.
Лыгкынас кырыымла тыаһыны,
Намылхай куолаһа иһийэр,
Мөлбөйөр сүүрүгүм тэттимини
Мин ийэм илбистии эрийэр,
Нап-намыын манган хаар
изийтимини
Мин ийэм олобу сыаналыыр,
Ып-ыраас сөбүрдэх ырыатыны
Мин ийэм тапталы ытыктыыр.

КҮН ИЙЭБЭР

Айылба кэрэтин, үтүөтүн,
Сир ньуурун баайын-дуолун,
Музкэ көрдөрдүн
Күндүттэн күндү килим
Күн ийэм барахсан.
Сытыгары сымнабас майгылаах,
Кэрэ, нарын куоластаах,

Кыраһыабай көрүгүнээх
Күн ийэм барахсан.
Көрдөрдүн эн музкэ
Сырдык ыраас халлааны,
Олох кэрэтин,
Чэпчэп чэбдик олобу бэлэхтээтин
Күн ийэм барахсан.
Үйэлэртэн үйбэ,
Үтүө ааккын умнубакка,
Куруутун сүрэхпэр, дууһабар,
Өдөө тутта сылдьыам
Күн ийэм барахсан.
Ийбэр изийим тыллара
Ийбэ истиий, эн бүгүн
Оргууй, наллаан олорон
Ийиим этэр тылларын,
Дууһам туойар ырыатын.

Тахсар күн сардаҕатын,
Күөх мууһука дьырылын,
Сардаана сибэкини
Ийбэр мин холуубун.

Ийэм намыын куолаһа –
Дьэҥкир сүүрүк кэриэтэ

Ийэм холку майгыта –
Сөрүүн тыал илбистии.

КҮНДҮ КИҢИМ

Күммүт күлүмүрдүүр чабыла,
Ыйыт туналбанныах суһума,
Талтал өлбөт – сүлгүт сулуһа
Күндү күн ийэбит барахсан –
Күндү киһим.

Кизгитэр кичэллээхтик кистээгин
Музкэ күн сириг көрдөрдүтүн,
Дьылдам түгүстүбүт түөрөгүн
Сырдык төлөкүтүн түстээбитин –
Күндү киһим.

Үлэр үрүлүөр үйбэр,
Саллар сарадаһтаах саастарбар
Сүрэх илтиэхтиир сылаһынан
Махтал уунан тийбэт уруйа –
Күндү киһим.

Уран – уус тыллары оһуордаан
Төрүт күтүм туһун туойуохпун,

Дьоһун үйгүтүбү айыахпын,
Алгыс үтүө тылын эн анаа,

КҮН КҮБЭЙ ИЙЭМ

Хас биридди киһикэ – Ийэтэ
Саамай күндү киһитэ,
Сааскы күн сылаһынар сыдыаада
Күн күбэй ийэтин кэриэтэ.

Мин ийэм – мин дьолум, аанньаһым
Бу сиргэ төрөппүт таңарам
Эйбэс мичээрэ сымнабас илиитэ
Туохха да тэҥнээмэт бэйэбим.

Сүрэгим тэбэрин тухары
Ийэбин мин таптыам, харыстыам!
Олобум устатын тухары
Киһикэ махталбын этиэбим!

Интэриниэт ситимиттэн.

Сыһыарыны бэлэмнээтэ Марфа ПЕТРОВА.

Айсен Николаев провел заседание Совета по делам инвалидов

«Со стороны государства и общества людям с ограниченными возможностями здоровья должно уделяться особое внимание и забота. Вопросы комплексной реабилитации, социальной адаптации и трудоустройства людей с инвалидностью должны постоянно находиться в фокусе зрения всех органов государственной и муниципальной власти», - подчеркнул Айсен Николаев 15 октября, открывая заседание Совета по делам инвалидов при Главе Республики Саха (Якутия).

На сегодняшний день в республике проживают свыше 58 тысяч граждан с инвалидностью, что составляет 8% от общего населения. Для их поддержки, социальной адаптации, организации профессионального обучения и содействия занятости в регионе реализуется ряд целевых программ. В 2018 году по поручению Главы Якутии Айсена Николаева был разработан проект программы «Формирование системы комплексной реабилитации и абилитации инвалидов, в том числе детей-инвалидов, на 2019-2020 годы». Данная программа вошла в число 18-ти проектов региональных программ, которые кофинансируются из средств федерального бюджета. В текущем

году на реализацию программы из федерального бюджета направлено 19 млн. рублей.

Как сообщила министр труда и социального развития Елена Волкова, по линии министерства в республике реабилитационные услуги предоставляют 7 специализированных центров, в том числе 4 для детей. До конца текущего года реабилитационную помощь получат 7 200 человек, в том числе 4 284 ребенка. Это на 18% больше прошлогодних показателей. Отдельное внимание профильное министерство уделяет работе с некоммерческими организациями, готовыми предоставлять социальные услуги по реабилитации и абилитации детей и взрослого населения с инвалидностью.

Еще одним приоритетным направлением социальной политики республики является организация профессионального образования и содействие занятости людей с инвалидностью. Особое внимание участники Совета уделили показателям эффективности Национального чемпионата профессионального мастерства среди людей с инвалидностью «Абилимпикс».

Первый заместитель министра

образования и науки Михаил Присяжный рассказал, что каждый год количество компетенций чемпионата расширяется, а привлечение в качестве экспертов потенциальных работодателей увеличивается, что способствует дальнейшему трудоустройству молодых ребят. Недавно в Якутии завершился IV региональный отборочный этап финала V Национального чемпионата «Абилимпикс», в котором за звание лучшего боролись 130 участников по 18 компетенциям. «Задач у чемпионата много, но самое главное - это трудоустройство участников. За годы проведения «Абилимпикса» у нас значительно увеличилось количество партнеров, работодателей, заинтересованных в трудоустройстве участников чемпионата, и сегодня практически каждое министерство курирует свои компетенции и выступает организатором мероприятия», - отметил Михаил Присяжный.

О реализации мероприятий по содействию трудоустройству инвалидов органами службы занятости населения проинформировал председатель Государственного комитета по занятости населения Степан Москвитин. Он отметил, что

в рамках исполнения Указа Главы Якутии «О социально-экономическом развитии Республики Саха (Якутия)» к 2024 году стоит задача по трудоустройству 50% от общего числа инвалидов трудоспособного возраста. Сегодня в республике проживают 23 139 инвалидов трудоспособного возраста, из них работающих - 6 564 человека, что составляет 28,4%, а это на 2% выше среднероссийских показателей. Москвитин сообщил, что в целях улучшения организации профессиональной ориентации, обучения и трудоустройства инвалидов ведется межведомственное взаимодействие органов службы занятости и федеральных учреждений медико-социальной экспертизы.

По итогам заседания участники и представители общественных объединений внесли предложения по вопросам трудоустройства и организации профессионального обучения граждан с инвалидностью, которые были занесены в протокол заседания для дальнейшей проработки.

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия) и Правительства Республики Саха (Якутия)

Утү холобур

Быйанныыр байылыат ыаллара

тыһы торбоһу төрөтөн баран, дьааттаах оту сизин быстыбыта. Ороскуотун саппатаа абаалаах этэ. Кэргэним онуоха: «Хайдах хотонно ныйрайбит чорон соботох туруоһай», - дьээн маннаабы олохтоох ыалтан И.К.Большаковаахтан (нэһилиэккэ икки эрэ ыал ынабы тутар — Аарт) эдэр бургунаһы атыыласпыт. Ол кээнэ дьэ биэс төбөбө тийэ эбиллэн испитэ да, кэлин сүл ахсын сүөһүбүт дьааттаах олох сүлүрэн, биллэнгитэ биир эрэ ынахтаах хааллыбыт. Быйыл ынахпыт төрөөбөтө, кытарах. Ол да буоллар, барахсаммыт ына турар, үтү, сүөгэйи ыла олоробут, суорат онорон сиибит, дьонго атыылыбыт.

Кэргэним Виктор бу саас эмиэ Муоматтан хаан уларытар, төрүүбү элбэтэр сыалтан оҕус борооһуну массыынанан табаарыстарын кытары көмөлөөн тизээн ажалбытара. Этэннэ төрүү, үүһүү-тэнийэ турдуннар дьээн алгыбыт эрэ, - дьээн ыал ийэтэ санаатын үллэстэр.

Маньы таһынан тыа ыала сылгы эмиэ ииттэр. Кулуннаах бизэ ханылыгы эдэр соһоһос атыыры Муоматтан бу саас ажалбытара.

Алена Егоровна — сатабыллаах хаһаайка. Дьэтин тэлгэһитигэр сана поликарбонат бүрүөһүннээх киэн-куон тэпилиссэни кэргэнигэр туттаран, оҕуруот аһын кыайа-хото үүннэрэр. Быйыл сибизэйэ оҕурусу, күөх луук, салаат сизин сайылаатылар. Хортуонпуй олордубуттара, быйыл хайа да сыллаабыр, бөдөһүк үүммүт. Уопсайа 35 киһи хортуппуй хомуллубут.

Бу сайын куйаас сайын буолан нэһилиэккэ от үнүүтэ үчүгэй. Винокуровтар 8 т. оту охсон, кыстыкка бэлэмнэр. Быйанныырга сыспай сизэллээби тутар хас да ыал баар. Оттоһунна ыйан-кэрдэн биэрэр наставник киһилэрэ, тыа хаһаайыстыбатын бэтэрээнэ Петр Петрович Слепцов буолар.

Ыал аҕата Виктор Иванович бэйэтэ ОДКХ Быйанныырдаабы улаастагар маастарынан үлэтир. Винокуровтар уоплаах кыыс оҕолохтор. Ванялаах Мила — оҕо уһууаанын иитиллээччилэрэ. Ийэлээх аҕаларын кытары тыа үлэтигэр кыра саастарыттан сыстабаастар, тэнгэ сүлдьиһин барытын билэ-көрө, дьонноругар көмөлөө сүлдьаллар.

«Оҕолорбут куурусса сыммытын олус сөбүлээн сиһилэр. Онон инникитин куурусса ииттэр

былааннаахпыт. Оттоурбугугар дьобус тыраахтар ылынарбыт буоллар, абырһаа этибит. Эдэр дьонно сүбэлэз этибит, ыарахаттаран саллыбакка, күүс-уох баар кэмигэр сүөһү ииттэн, оҕуруот аһын олордон, үрдүттэн бэйэ онорон таһаарбыт бородууксуйатын сизин быр-бааччы олорун дьээн баҕа санаабытын тиздэбит. Уонна түгэниһэн туһанан, нэһилиэкпит баһылыгар А.И.Большакова, ОДКХ Аллайыахатаабы салаатын салайааччытыгар И.С.Колодезниковка вруч күүс-көмө, сүбэ-ама буоларгытыгар махтанабыт», - дьээн этэллэр Быйанныыр нэһилиэгин биир дьонун-мааны ыала Винокуровтар.

Кинилэргэ сыал туруоруммут санаалара сатана сүлдьаарыгар толкуйдаабытара тусла турарыгар баҕара хаалабыт.

Уһун, тымныы кыһыннаах, кылгас сайыннаах Сахабыт сиригэр ынах сүөһүнү ииттэр, оҕуруотунан дьарыктанар уустуктардаах — элбэх сыраны, дьулууру эрайар. Ол эрэри өбүгэлэрбит былыр былыргыттан сүөһү, сылгы ииттэн, бу төрүт дьарыктарыгар оҕолорун-урууларын кытыннан, бүтүүн дьэ кэргэнинэн үлэтиллэрэ. Үлэ-хамнас итин тупа түмүллэрэ — оттоһун, сүөһүнү, сылгыны көрүү-харайыы, үтү ыаһын, астааһын, этинэн хааччылыы. Онон оҕо кыра эрдэһиттэн үлэ-хамнаска эриллэрэ, дьэ кэргэн иннигэр эппиэтинэһин толору өйдүүрэ. Улааган баран бэйэтэ кэргэн-уруу тэринэригэр бэлэмнээх тахсара.

Кэпсэттэ Анна СЛЕПЦОВА. Аллайыаха.

Хаһыаппыт бүгүһүнү нүөмэригэр ыраах Аллайыаха улуһун Быйанныыр нэһилиэгэр олорор Винокуровтар дьэ кэргэттэрин хаһаайыстыбаларын туһунан фоторепортааһы бэчээттибит. Хоту дойду хоһууттарын бачыыма биһиги улууспут дьонугар-сэргэтигэр холобур буоллун, аһы-үөлү дэлэтиигэ дьэ кэргэнинэн ылсыабын!

ПРОФЕССОР Г. П. БАШАРИН „САХА ҮС РЕАЛИСТ СЫРДАТААЧЧЫТА“ ДИЭН КИНИГЭТЭ ТАХСЫБЫТА 75 СЫЛА

Бүгүнгү аабааччы билиэхтээх кырдыга

Салгыта. Иннин «Сана олох»
53,65,70, 77 нүөмэрдэригэр көр.

Бүгүнгү аабааччы норуодунай суруйааччы В.С. Яковлев—Далан «Дьылдам миэнэ» диэн кинигэтин 420-с страницатыгар этиллэр-ыйыттар дьоннор ортолоругар Г. Г. Окорочов, Е. Сидоров ааттара эмиз сылдьаллар. Ол историк Е. Е. Алексеев суруйбут ыстатыйатын бу кинигэтигэр мээһэ киллэрбэтэбин аабааччы билэр уонна өйдүүр. Ити уйар историк Е. Е. Алексеев «Возврат 1937 году?» диэн ыстатыйатыгар этиллит уонна бу ырытар кинигэтигэр киирбит үнсүүлэри тэһии тутан көрөр кыах баар буолла. Хайдахтаах тыйылласа куну-дьылы, сыллара биһиги сахабыт интеллигентнэрэ ааспыттарын аттара санаан көрдөххө, киһи куйахата күүрэр.

Далан «Дьылдам миэнэ» диэн эссе романыгар «сыһарылар» диэн анаан-минээн суруйбут кырдыгыт билгэртээри «Речкалов суруга», «Мунтян лекцията», «Окорочов справката», «Иванов суруга», «Хаһыат биллэриитэ», «Алексеев ыстатыйата» диэн суруктары, үнсүүлэри, докумуннары киллэрбитэ. Онно народнай суруйааччы В.С. Яковлев—Далан, Миигин ордух КГБ дьыно Л. А. Вийме, В. В. Мунтян уонна Г. Г. Окорочов санаалара биһирэ сөхтөрөр. Гавриил Гаврильевич үлэтэ бизэс-алта, эрэ сыллаабы—букатын соторутаабы. Кини саха интеллигентиятыгар иитиллэ сытарайа, дьонаабынаннаада (мин бэлиэтээһиним—С. Т.). Олохтут хайдах уларыйан иһиэ биллибит, куттал хантан, хайдах суоһуурун билии Саха норуотун абыйах ахсааннаах интеллигентиятын инники репрессиялартан хайдах эмэ көмүскээрий, харыстаарай... диэн этиитин мээһэзэ онорботох буолуохтаах.

Интерэһинэйэ баар. Далан «Дьылдам миэнэ» диэн эссе-романа уонна Г. П. Башарин «Три якутских реалиста-просветителя» диэн кинигэ иккис туома тахсыта уонна бу кинигэ сүрэхтэниитэ (презентацията) биһир сылга сөл түбэспиттэрэ. История кырдыгы түмэн абаар да буолар эбит диэн сөбө саныбын ээ, бу үлэлэри ааба-аабабын Далан бу кинигэтигэр: «МГБ следователлэрэ үс суруйааччыны—Кулаковскайы, Софроновы, Неустроевы быһаччы буржуазнай националистарынан, Сэбиэскэй былаас хаан өстөөхтөрө бандыттарынан аабааллара, «Билигин бааллара буоллар, биһиги кинилэри ээхтэрин этитиэ этибит» диэн маатыралы-маатыралы кыбдырыналлара. Суохтарын, эрдэ өлөн куоппуттарын быһытынан, кинилэри көмүскээччи Г. П. Башарины хаайан бычыгыратар санаалаахтара: «Хаайдыбыт, опорог!»,—диэн кийиргэнэллэрэ. С. З. Борисов дакылаатыттан ылбыт цитаталарынан миигин сирэйгэ-харахха анньааллара»,—диэн ол суостаах ыгы-түүрүү хайдах курдук кинигэ оноруллубутун кырдыгынан эппитэ инники онорбут быһаарыларбын өссө тегүл чинэтэр, билгэртээр. (Көр. Далан, 76 стр.).

Оттон бу «Саха үс реалиста-сырдатааччыта» диэн кинигэ иккис тегүлүн таһаарылыгынан сибээстээн бэчээтэммит «Презентация матырыйаалларыгар»

Г. П. Башарины экирэтээччилэр М. Горбачевка уонна А. Лукьяновка ыйыттар үнсүүлэрэ аан бастаан киллэриллибиттэрэ, олор Далан «Дьылдам миэнэ» диэн кинигэтигэр суохтар.

Президенту Союза ССР

Михаилу Сергеевичу Горбачеву

Есть у нас в Якутии старый доктор исторических наук Георгий Прокопьевич Башарин. Ему 78 лет. Ныне профессор госуниверситета. И теперь только узнаем, что в ноябре прошлого года Президиум Верховного Якутской-Саха ССР представил его кандидатуру в Президиум Верховного Совета СССР на предмет присвоения ему Героя Соц. Труда. В строго секретном порядке.

Вынуждены предупредить Вас: удовлетворение этого ходатайства явилось бы страшным ударом для исторической науки. Якутоведения и всех многочисленных оппонентов Г. П. Башарина, борющихся и продолжающих бороться против его многочисленных методологических и научных ошибок и прямых фальсификаций. Оно юридически, одним росчерком пера узаконило за антинаучные измышления и и конъюнктурные построения проф. Г. П. Башарина.

Г. П. Башарин начал печататься с 1940-х годов. Печатается до сих пор, с маниакальной настойчивостью отстаивая свои неверные взгляды.

Его биография трудная, жизненный путь не усыпан розами. Всякое он переживал: исключался из партии, его снимали с работы, ВАК отнимал степени кандидата и доктора наук. В глазах якутского народа он казался невинным страдальцем. И определенная часть народа, не понимавшая существа дела, превратила его в своего «героя».

М. Е. Николаев, сравнительно молодой деятель, став председателем Верховного Совета республики, видимо желая угождать настроению определенной части якутского общества и таким путем заработать дешевый авторитет, решил прикрепить золотую звезду на грудь Г. П. Башарина.

Между тем каждая сколько-нибудь значительная работа этого профессора вносила в науку нездоровую обстановку и сеяла раздор между учеными.

Возьмем, к примеру, книгу «Три якутских реалиста-просветителя» (Якутск, 1944). Споры вокруг этой слабенькой работы, написанной автором в молодые годы, не утихают до сих пор, какие страсти горели в ученых аудиториях Москвы, Новосибирска и Якутска, у скольких людей попорчена биография, сколько человек слетело с идеологических кресел ответственных инстанций. И все из-за того, что Г. П. Башарин и его сторонники играли на национальных чувствах народа, а другие стояли на интернационалистических позициях и не принимали тезис автора о здоровом прогрессивном якутском национализме.

Возьмем другую работу Г. П. Башарина «История аграрных отношений в Якутии» (М. 1956), которую сторонники автора называют капитальной. По этой работе автор вторично защитил докторскую диссертацию в институте истории АН СССР в Москве. Первый оппонент,

выдающийся русский ученый А. И. Андреев дал ей такую оценку. Что она действительно достойна даже присвоения ее автору кандидатской степени. Главный смысл этой работы состоит в «доказательстве» неграмотного тезиса о господстве в дореволюционной Якутии якобы частной собственности на землю (ведь, во всей Сибири всегда существовала общинная собственность на землю).

Решительный протест научной общественности вызвало появление книги Г. П. Башарина «Обзор истории историографии дореволюционной Якутии (Якутск, 1965). Московские профессора С. А. Токарев, Б. О. Долгих и А. И. Новгородова в «Письме в редакцию» жур. «История СССР» писали, что эта работа «не отвечает элементарным требованиям исторической работы. Методы критики, принимаемые автором брошюры, вызывают решительный протест». Они отмечали, что «основным критерием Г. П. Башарина для оценки исторических работ служат не результаты исследований, а «жизнь» в биографиях исследователей», что все внимание автора «сосредоточено» на «ошибках» и «недостатках», произвольно приписанных Г. П. Башариным различным авторам» и т. д. То же самое отмечал и научный сотрудник института истории Академии наук Польской Народной республики Г. Савенко, который писал, что автор применяет «отвернутый порочный стиль критики».

Недоумение ученых Москвы, Ленинграда и Новосибирска вызвало появление конъюнктурной работы Г. П. Башарина «Некоторые вопросы историографии вхождения Сибири в состав России» (Якутск, 1971)—очередная попытка автора рассчитаться с неугодыми ему исследователями. В этой работе автор отстаивает придуманный им антиисторический тезис о якобы добровольном вхождении в состав России всей Сибири, Средней Азии, Казахстана, Поволжья, Урала и народов других регионов и ополчается на приверженцев общепринятого тезиса о их присоединении к России.

Просто скандалом в научном мире кончилось появление работы Г. П. Башарина «Социально-экономическое отношение в Якутии второй половины XIX—начала XX века» (Якутск, 1974). В институте истории, филологии и философии СО АН СССР была создана комиссия из специалистов, которая в обширном заключении одобренном Ученым Советом этого института пишет, что книга А. П. Башарина как по содержанию, так по форме еще приемлема в нашей исторической науке, она полна искажения, передержек, приписок, придирок и желания представить антимакросистемами неугодым ему историков создать для них обстановку морального террора.

Наконец, в 1989 и 1990 годах в Якутске вышла двухтомная монография «История земледелия в Якутии (XVII в.—1917 г.)» Она написана давно. Отрицательную рецензию этой работе писали в Сибирском отделении ВАСХНИЛ, в институтах истории в Москве, и поэтому она долго лежала в рукописи. Виной этому, по мнению Г. П. Башарина,

явились «годы застоя». Он нашел спонсоров, и книга его ныне издана. В ней автор настойчиво выдвигает неосуществимую в условиях Якутии идею о возобновлении продовольственного земледелия. Трудники совхозов республики не принимают эту идею в силу ее утопичности.

Мы остановились на основных работах профессора. Все они получили отрицательную оценку научной общественности.

Подчеркиваем: работы Г. П. Башарина касаются истории одной дореволюционной Якутии, таким образом, носят краеведческий характер. И в них нет сколько-нибудь значительного вклада в советскую историческую науку. Академические журналы 1950—1970-х годов полны отрицательных отзывов на работы профессора. Полон его «делами» архив ЦК КПСС, прямо скажем, начиная с 1940-х гг. Сохранились заключения и выводы различных комиссий центральных и Сибирских органов о работах Г. П. Башарина. Всем нам известны резко отрицательные отношения к его работам со стороны таких выдающихся, ныне покойных сибиреведов, как академик А. П. Окладников, члены-корр. АН СССР С. В. Бахрушин и В. И. Шунков, профессора А. И. Андреев, Б. О. Долгих, Н. Н. Степанов, С. А. Токарев, Н. В. Устюгов. Словом, ходатайство Президиума Верховного Совета Якутской—Саха ССР несерьезно и безответственно. Оно—плод некомпетентности и порождение эмоций.

Наконец, отметим: научные оценки и просчеты—дело науки. Однако научная «деятельность» проф. Г. П. Башарина имеет выраженный политический аспект, ибо его взгляды и концепции всегда подпитывали политическую группировку и местничество, сегодня способствуют некоторым проявлениям национального эгоизма и экстремизма.

Под этим обращением к Вам, дорогой Михаил Сергеевич, подписи людей различных специальностей так как историк Г. П. Башарин в своих трудах вторгается в самые различные области знания—литературоведение, искусствоведение, сельское хозяйство, и т. д.

Сафронов Федот Григорьевич—д. и. н., профессор, ведущий научный сотрудник института языка, литературы и истории СО АН СССР.

Сафронов Михаил Григорьевич—д. с. н., наук, профессор, главный научный сотрудник научно-производственного объединения «Якутуголь».

Петров Николай Егорович—д. филол. н., главный научный сотрудник института языка, литературы и истории СО АН СССР.

Аржаков Степан Терентьевич—к. и. н., доцент, персональный пенсионер.

Иванов Василий Федотович—к. и. н., старший научный сотрудник института языка, литературы и истории СО АН СССР.

Сидоров Егор Сидорович—к. филол. н., доцент Якутского университета. 4.03.91 г.

Салгыта бэчээттэнэ.

Сэмэн Тумат

Хайхиаг бичээсийн бэрлэлэр графига: 16 х 00 м. Бичээсийн бэрлэлэр: 16 х 00 м. "Сана олох" редакцонай-издательскай холбоуука. 17.10.2019 с. офсетка ба-электрон. Теллографийа эдирин: 8788/0. Чухалыг сар. Баруу Маркис үүд. 26-а. Индекс: Р0008. Хайхиаг нэригэжэ ихитэ: олгогдоньнука үүнэ бэрлэлэрэ тахсар.